

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТА ТИПИ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЯК ФОРМИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ РИНКУ ПРАЦІ**І. В. Терон**

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032, Україна. E-mail: irina.teron@gmail.com

В статті з'ясовано сутність нестабільності та доведено, що трансформація ринку праці є однією з якісних форм її прояву в соціально-трудовій сфері. Сформульовано визначення трансформації ринку праці та виділено аспекти, які визначають різноманітність і множинність форм трансформації ринку праці («розвиток», «еволюція», «транзиція», «революція», «реформування», «модернізація»). На основі запропонованого методологічного підходу здійснено типізацію трансформації ринку праці та розкрито особливості еволюційної, революційної, реформаційної та модернізаційної форм трансформаційних процесів за ознаками характеру їх динаміки, структурної будови, природи розвитку процесу, стадій прояву нестабільності, збурюючих флуктуацій і джерел походження. Показано, що в сучасних умовах системні руйнування усталених макроекономічних пропорцій зайнятості, деструктивна модифікація соціального капіталу в соціально-трудовій сфері країни свідчать про низхідну траєкторію розвитку ринку праці та інверсійні тенденції і вектори зрушень у процесах відтворення робочої сили та формування попиту на працю.

Ключові слова: нестабільність функціонування, ринок праці, соціально-трудові відносини, типи трансформації.

СУЩНОСТНЫЕ ПРИЗНАКИ И ТИПЫ ТРАНСФОРМАЦИИ КАК ФОРМЫ НЕСТАБИЛЬНОСТИ РЫНКА ТРУДА**И. В. Терон**

Институт демографии и социальных исследований им. М. В. Птухи НАН Украины,

бульвар Тараса Шевченко, 60, г. Киев, 01032, Украина. E-mail: irina.teron@gmail.com

В статье раскрыта сущность нестабильности и показано, что одной из качественных форм ее проявления в социально-трудовой сфере является трансформация рынка труда. Сформулировано определение трансформации рынка труда и выделены аспекты, определяющие разнообразие и множественность форм его трансформации («развитие», «эволюция», «транзиция», «революция», «реформирование», «модернизация»). На основе предложенного методологического подхода осуществлена типизация трансформации рынка труда и раскрыты особенности эволюционной, революционной, реформационной и модернизационной форм трансформационных процессов по признакам характера их динамики, структуры построения, природы развития процесса, стадий проявления нестабильности, возмущающих флуктуаций и источников происхождения. Показано, что в современных условиях системные разрушения устоявшихся макроекономических пропорций занятости, деструктивная модификация социального капитала в социально-трудовой сфере страны свидетельствуют о нисходящей траектории развития рынка труда и наличии инверсионных тенденций и векторов сдвигов в процессах воспроизводства рабочей силы и формирования спроса на труд.

Ключевые слова: нестабильность функционирования, рынок труда, социально-трудовые отношения, типы трансформации.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Процеси глобалізації та євроінтеграції й зумовлена ними трансформація суспільно-економічного розвитку країни супроводжуються зростанням невизначеності, нестійкості, нерівномірності функціонування української економіки. Слід визнати, що нині економічна нестабільність мультиплікативно підсилена світовою фінансово-економічною кризою, вже перетворилась на об'єктивну умову функціонування усієї ринкової системи країни і генерує не лише нові можливості, а й нові ризики для ринку праці та соціальні втрати у процесі інтегрування в європейську економіку, зумовлюючи зміну орієнтирів соціальної політики.

Теоретичним і прикладним макроекономічним аспектам нестабільності присвячені праці Л. Абалкіна, В. Базилевича, Л. Бальцеровича, О. Бузгаліна, А. Гальчинського, В. Геєця, С. Глазьева, В. Іноземцева, І. Пригожина, Дж. Стігліца, А. Чухна та багатьох інших дослідників. Дослідження ринкових трансформацій соціально-трудової сфери представлені розробками Б. Генкіна, В. Гімпельсона, Р. Капелюшнікова,

Р. Колосової, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, О. Макарової, В. Новікова, Ю. Маршавіна, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Радаєва, У. Садової, М. Семікіної, Л. Чижової, Л. Шаульської та інших. Основні теоретико-прикладні здобутки концентруються навколо проблем регулювання ринку праці в контексті євроінтеграційних перспектив і перспектив інноваційного розвитку національної економіки, а проблема нестабільності ринку праці безпосередньо не вивчається. Водночас недостатньо уваги приділено питанням удосконалення методологічного апарату досліджень трансформації ринку праці.

Метою статті є дослідження типів трансформації ринку праці як форми прояву нестабільності його функціонування та розвитку.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Зазвичай дослідники, посилаючись на І. Пригожина, констатують, що нестабільність – це стан системи, що характеризується неоднорідністю і різночасністю кожного з внутрішньосистемних процесів й усіх змін у цілому [1, с. 153]. Погоджуючись з таким визначенням, зауважимо,

що природа системи апіорі є динамічною, функціонування її структур описується різними часовими характеристиками, детермінуючи певну ентропію поведінки як сутнісну рису системи в цілому. Вважаємо доцільним підкреслити інші важливі властивості нестабільності, зазначені І. Пригожиним, а саме: дисипативність, нерівноважність, відсутність безумовної взаємообумовленості хаосу процесами зростання ентропії. Дослідник зауважує, що лише нерівноважність системи створює можливості для виникнення унікальних подій і флуктуацій, значно розширює спектр ймовірних способів існування та масштаби системи, змінює в точках біфуркації нелінійних траєкторій просторово-часову організацію системи та у підсумку генерує історичну перспективу появи інших, потенційно більш досконалих форм організації систем і феномену аттракторів [2, с. 49–50]. Отже, по суті, нестабільність започатковує процеси трансформації системи.

У свою чергу, дослідження сутності трансформації (від лат. *transformatio* – змінювати, перетворювати) виявляє полісемістичність, подвійність і багатоаспектність проявів її природи, про що свідчить спектр наукових оцінок та інтерпретацій цієї категорії (зокрема, [3, с. 47; 4, с. 345]). Доцільно навести точку зору В. Геєця, за якою трансформаційна економіка відзначається комплексним характером і, поряд із структурними змінами економічних систем і генеруванням нових векторів розвитку, включає просторово і темпорально взаємно синхронізовані політичні, інституціональні та культурні перетворення [5]. Спираючись на базові визначення, трансформацію ринку праці можна тлумачити як процеси зрушення, зміни тенденцій функціонування, перетворення цільової спрямованості, змістовних властивостей і структури зайнятості, топології, локусів і просторової концентрації локусів цього ринку в результаті істотних змін в природі/характері та конфігурації головних чинників його формування та інтересах економічних агентів – суб'єктів соціально-трудових відносин. У цьому контексті виокремимо такі аспекти нестабільності функціонування та розвитку РП, які одночасно є характерними ознаками трансформаційних процесів у сфері зайнятості та соціально-трудових відносинах:

- зворотність дестабілізації окремих індикаторів внутрішньо- та міжсистемних пропорцій ринку праці характеризує процеси функціонування і циклічного переходу системи базових функцій на вищий рівень відтворення;

- відтворюваність флуктуацій макроекономічної траєкторії навіть у короткотерміновому періоді означає внутрішню координацію і зорієнтованість динаміки кількісних та якісних змін ринку праці;

- узгодженість та симультанність дестабілізації у взаємозв'язках і взаємодії ключових соціально-економічних складових РП, що детермінують макроекономічну рівновагу, та їх

синергетичної флуктуаційно-біфуркаційної самоорганізації; така властивість унеможливує появу випадкових процесів катастрофічного типу;

- спрямованість зрушень на РП та їх накопичення, що формує характерну внутрішню взаємозалежну лінію, дає поштовхи виникненню нового якісного стану соціально-трудової сфери та простору відтворення робочої сили у вигляді певного співвідношення елементів системи, змінюючи внутрішні структури і підсистеми ринку праці; це забезпечує синергетичний ефект трансформацій.

Слушно підкреслити, що в наукових пошуках використовується значна кількість термінів, певним чином пов'язаних з трансформацією економічних систем та різними аспектами цього процесу. Зокрема, це: «трансформація», «розвиток», «еволюція», «транзиція», «революція», «реформування», «модернізація» тощо. Попри спільність їх смислового поля, популярним і поширеним є теоретичний підхід, який на основі гіперболізації джерел (передусім екстернальних) усіх видів і форм зрушень протиставляє трансформацію іншим зазначеним вище категоріям соціально-економічної динаміки. Виходячи з цього, розвитком слід вважати «природний» плин змін РП; трансформацією – його зміни, ініційовані зовні, тобто, по суті, реформування; модернізацією – цілеспрямовані зміни, зорієнтовані на «осучаснення» чинного РП, приведення його характеристик і параметрів до визначених в якості прогресивних, новітніх.

Деяко остеронь знаходиться наукова позиція, що оперує категорією «трансформаційний період системи» як етапом переходу системи від одного якісного стану до іншого [7, с. 27]. За такої точки зору за синонімом економічної трансформації ринку праці можуть стати радикальні реформи як специфічний революційний розвиток системи в межах перехідного періоду. При цьому не враховується внутрішня природа, однорідність і субстанційна сумісність структурних елементів аналізованих вище категорій динаміки, котрі, власне, і складають сутність самої трансформації.

Ми виходимо з наукового підходу [6, с. 282], за яким динамічний характер явищ, ідентифікованих наведеними категоріями розвитку, еволюції, революції, реформування та модернізації, детермінує зміни стану об'єкта дослідження під впливом внутрішніх та/або зовнішніх чинників. Це створює підстави для констатації однопорядковості цих категорій, яка, звичайно, не означає повної їх тотожності: варто враховувати, що загальноцивілізаційними характеристиками суспільного прогресу є складність і суперечливість.

І врешті, акцентуючи увагу на змістовному характері предмету дослідження, можна стверджувати, що суспільно-економічна система та ринок праці як її складова підсистема функціонують лише в ритмі нестабільності й трансформаційних змін; поза змінами, тобто поза трансформацією не існує суспільства.

Торкаючись процесів, в основі яких лежать

трансформаційні зміни, доречно підкреслити однаковість наукових висновків щодо тлумачення категорії «розвиток» [6, с. 283; 8, с. 203; 9, с. 593; 10, с. 561]. Адаптуючи їх щодо предмету дослідження, варто визначити, що розвиток ринку праці як форма його трансформації являє собою розгорнутий у часі перманентний довготерміновий процес безупинних, необоротних, спрямованих, закономірних кількісних та якісних змін (у т.ч. і радикальних, які зумовлюють перехід соціально-трудова сфери від одного якісного стану до принципово іншого) та драйверами яких виступають як інтернальні латентні процеси, так й експліцитні впливи. Уявляється обґрунтованим визнання не лише розвитку, але й еволюції, реформування, транзиції, модернізації – формами одного і того ж явища трансформації ринку праці, зумовленими екзогенними експліцитними зовнішніми впливами чи збуреннями та внутрішніми експліцитними факторами типу суперечностей прагнення реалізації інтересів економічних агентів у сфері праці та щодо використання результатів праці, норм і правил соціального діалогу тощо. При цьому вказані вище форми нестабільності функціонування та розвитку РП не виходять за межі глибинної сутності базису трансформації соціально-трудова сфери. На користь такого висновку, зокрема, свідчать і результати досліджень Н. І. Гражевської [11], які виокремлюють трансформацію у звуженому та більш широкому розумінні. Соціально-трудова контекст дає основу сформулювати їх таким чином:

– трансформація РП у вузькому розумінні – це внутрішня просторова компонента процесу загальної еволюції продуктивних сил і виробничих відносин, пов'язана з порушенням рівноваги та поступовості, невизначеністю, асиметрією, поліваріантністю розвитку продуктивних сил та економіки в цілому, інноваційністю форм і специфічних елементів перехідних, у т.ч. просторових, структур соціально-трудова сфери. За звуженим підходом трансформація – це дискретний (або взагалі одиночний) процес революційних змін соціально-трудова сфери та формування економічної активності населення, закономірний результат їх попередньої еволюції;

– трансформація РП у широкому розумінні є постійним процесом ітераційних переходів від рівноважного до нестабільного стану і навпаки, еволюційних та революційних перетворень сфери зайнятості, її елементів, зв'язків і відносин між ними як відображення змін зовнішнього середовища або реакція на внутрішні суперечності реалізації потреб та інтересів основних суб'єктів соціально-трудова відносин та проблеми регулювання ринку праці.

З урахуванням полісемістичної специфіки ринку праці, узагальнюючи підходи щодо трансформації, викладені в [12, с. 101; 13, с. 64; 14, с. 13; 15, с. 126–128; 16, с. 333–335; 17, с. 157; 18, с. 99] та адаптуючи їх стосовно предмету дослідження, вбачається необхідним виокремити аспекти, які безпосередньо виникають в процесі дестабілізації

функціонування РП і визначають різноманітність та множинність трансформації як форми нестабільності:

- порушення макроекономічної рівноваги попиту на робочу силу та її пропозиції;
- дестабілізація взаємодії і зміна елементів компонентно-функціональної структури ринку праці, визначеного локусу чи їх групи;
- зміни форм, фаз існування ринків праці та притаманних їм компонентно-функціональних структур;
- дезадаптація елементів механізму ринку праці на макро-, мезо- і мікрорівнях та їх взаємозв'язків щодо мега- і макротрендів ринкової економіки;
- дискретність, циклічність та асинхронність динаміки змін компонентів, параметрів, пропорцій, зв'язків соціально-трудова відносин та взаємодій економічних агентів цього ринку;
- зміни рівня визначеності якості й спрямованості (продуктивізація чи мутація через накопичення регресивних ознак) розвитку РП ;
- зміни темпів якісних і кількісних зрушень у структурі соціально-трудова відносин протягом певного проміжку часу), синхронності (чи асинхронності) з відповідними процесами у структурі відтворення людського та соціального капіталів.

Отже, симбіоз певного рівня ентропії та визначеної специфіки макроекономічної нестабільності та нерівноважності може набути форми трансформації за різноманітними її траєкторіями та сценаріями. Обґрунтований вище методологічний підхід і сформульовані вище ознаки трансформації РП дають змогу доповнити терміносистему трансформації ринку праці такими її типами, як еволюційна, революційна, реформаційна та модернізація РП. Їх особливості та характерні риси наведено у таблиці 1.

Революційна трансформація РП передбачає докорінні, якісні біфуркаційні зрушення, руйнування поточної компонентно-функціональної структури механізму, що забезпечував макроекономічну та соціально прийнятну рівновагу функціонування соціально-трудова сфери і створення нової дисипативної структури за активного впливу як екзогенних, так і ендогенних джерел і сил. Характеризується прискореним дискретним рухом РП від поточного рутинного стану до дисипативної структури, що відповідає новим макроекономічним, соціальним, екологічним, політичним, технологічним тощо умовам зовнішнього середовища. Основними причинами таких змін часто є критичне загострення внутрішніх та зовнішніх протиріч між реально «працюючими» функціями, метою РП та його структурами, цілями підсистем та їх компонентів; потребами та інтересами економічних агентів на ринку праці і можливостями їх задоволення; самоорганізацією та хаосом; стійкістю і чутливістю до зовнішніх змін, посилення яких викликає нестійкість.

Таблиця 1 – Типологія процесів трансформації ринку праці

Ознаки відмінностей у процесах	Еволюційна трансформація	Революційна трансформація	Реформаційна трансформація	Модернізаційна трансформація
Будова	Зміни компонентної та функціональної структури	Формування нової дисипативної компонентно-функціональної структури	Сполучення симетричних та асинхронних зрушень у компонентній та функціональній структурі	
Характер динаміки	Інерційно-хвильова, чергування часткових кількісних і якісних за типом фазового переходу переважно другого роду	Нерівноважна, турбулентні якісні зрушення стрибкоподібна за типом фазового переходу першого роду, ймовірно зворотного характеру	Кількісно-якісні ітераційні зрушення ймовірно зрівноважені протягом тривалих проміжків часу, незначна ймовірність ретрозмін	Часово визначене чергування уповільнених і імпульсних змін темпу руху
Стадії прояву нестабільності	Природні кумулятивні		Дискреційні, незначна ймовірність фазового переходу першого роду	
Природа розвитку	Самоорганізація, фазовий перехід, взаємообумовленість з соціокультурними трендами		Переважно пасивні дискретні зміни	
Вектори і тренди розвитку	«Спадкова» пролонгація чинної траєкторії розвитку, часткова дія «ефекту колії»	Біфуркаційні, складнопрогнозовані «фрутинними» методиками	Середній рівень спадковості та інерційності	Рівень сприйняття/ інерційності, визначений співвідношенням базисних і компліментарних інститутів
Збудуючі флуктуації та джерела	Одноточна дія екзо- та ендогенних, за ключової ролі останніх, експліцитних та імпліцитних коливань і збуджень	Ендогенні екзогенні (експліцитні й імпліцитні, турбулентна сукупність резонансного характеру)	Екзогенні та ендогенні (переважно експліцитні) дискреційного характеру, ключова роль екзогенних збуджень і чинників, які частково можуть гальмуватися дисонансною дією базових / родових інститутів	

Слід підкреслити, що в умовах революційних перетворень трансформаційна нестабільність РП може набути невизначеного, незворотного та непередбачуваного характеру, оскільки в цей момент вона визначається не лише внутрішніми флуктуаціями, але й зовнішніми, які не лише ускладнюють, але й унеможливають прогностичні оцінки щодо подальших векторів трансформації та переходу до розвитку у режимі збалансованості й рівноважності.

При цьому момент переходу системи РП на іншу траєкторію розвитку розглядається як революційні зрушення, а процес адаптації соціально-трудова сфери до нової траєкторії і накопичення факторів, які у перспективі, ймовірно, можуть спричинити критичне/невідновне руйнування сфери зайнятості, визнається процесом її еволюційного розвитку.

Еволюційну трансформацію РП можна визначити як довгостроковий процес поступального, ітеративного накопичення кількісних та якісних (у певних межах) змін параметрів соціально-трудова сфери та її компонентів при збереженні її якості в процесі кількісних змін. Витоки такого різновиду трансформації часто (і насамперед) кореняться в самій природі ринку праці – суперечностях між відтворювальною, перерозподільною, інформаційною, ціноутворюючою тощо функціями РП та структурою його ринкового механізму, пріоритетами та інструментарієм регулювання РП, інтересами економічних агентів – основних суб'єктів соціально-трудова відносин – і

можливістю їх узгодження та задоволення тощо, посилення яких понад певний рівень викликає нестабільність РП. Цей процес передбачає латентне зростання ентропії та нестійкості РП, підтримку базовими/родовими інститутами та адаптаційними механізмами поточного гомеостазу та системної цілісності, які протидіють її внутрішнім і зовнішнім збудженням, нейтралізують сильні флуктуації і повертають систему до стану динамічної рівноваги на основі вирішення об'єктивно виникаючих протиріч, використання засобів природного відбору (адаптації, мінливості, спадковості) та нівелювання випадкових зсувів і відхилень (дрейф та горизонтальне перенесення). При цьому всі зовнішні зміни і внутрішні технічні, економічні та соціальні інновації в мережі ринків праці є не дискретними випадковими ситуаціями, а взаємозалежними елементами загальної еволюції економічної системи.

На відміну від революційної форми нестабільності, яка характеризується швидкими зрушеннями у напрямі переходу від одного стану ринку праці до іншого та глибокими якісними змінами, реформаційну трансформацію РП визначаємо як нестабільність, за якої зазнають якісних зрушень ключові параметри системи соціально-трудова відносин, здійснювані ініціаторами/суб'єктами процесів реформ за допомогою комплексу дискреційних ітеративних заходів щодо розвитку та регулювання ринку праці. При реформаційній трансформації вихід РП із режиму стабільного, рівноважного функціонування, попри потенційний широкий

спектр якісних змін, як правило, призводить лише до коректування окремих елементів/блоків механізму регулювання ринку праці задля поліпшення ефективності старої ринкової системи і може навіть передбачати імплементацію ретроінструментів та важелів такого регулювання. Маємо на увазі, що нестабільність у вимірах цієї форми не знищує основ існуючої інституційної структури ринку праці, хоча у передбачуваних реформах трендах РП не завжди відтворюються попередні траєкторії його функціонування та розвитку.

Відзначаючись різним ступенем глибини, «ідеальні» реформи повинні створити умови для державно-приватного соціально відповідального партнерства у сфері зайнятості, забезпечення продуктивності зайнятості, та соціальні гарантії для економічно активного населення тощо, тобто для подальшого якісного переродження ринку праці. У цьому аспекті є сенс говорити про реформаційну трансформацію, яка, вписуючись в логіку еволюційної дестабілізації лінійного горизонтального розвитку, істотно прискорює їх.

Оскільки динаміка розвитку охоплює серед іншого і перехід до принципово нових якісних характеристик визначених елементів суспільних відносин або соціально-економічних і матеріальних систем у цілому, є підстави розуміти трансформацію РП у процесі її розвитку як багатовимірний процес його глибокої модернізації (оновлення, осучаснення та переорієнтування). Тобто модернізація як форма трансформації РП (модернізаційна трансформація) – це якісне системне оновлення його структур, взаємодій та відносин, формування принципово нової якості ринку праці та його просторових інститутів, адекватних, зокрема, постіндустріальній економіці на основі попередніх, які закінчили свій функціональний цикл; поєднання кумулятивних процесів відновлення або осучаснення, взаємно посилюваних – формування капіталу та мобілізації ресурсів; розвитку продуктивних сил і підвищення продуктивності праці тощо відповідно тенденціям і викликам – глобальним та внутрішнім. Із цього видно, що модернізація РП може бути як певним, часово обмеженим, так і безперервним процесом. При цьому модернізаційна нестабільність торкається зміни структури (територіальної, компонентної, функціональної) РП на основі реорганізації елементів, що спрямовані на забезпечення рівноваги попиту на працю та її та пропозиції, конкурентоспроможний потенціал його відтворення. «Класичну» модернізацію РП необхідно розглядати як сучасну форму соціально-економічного розвитку, що має прогресивне спрямування і передбачає перенесення новітніх норм, інструментів, механізмів регулювання соціально-трудової сфери. Така модернізація супроводжується не лише диверсифікацією сфери зайнятості на основі виникнення нових форм і технологій організації та виробництва, перепрофесіоналізацією робочої сили, а й впровадженням соціальних інновацій, стандартів

соціальної відповідальності, ефективних практик соціального діалогу, адаптованих до інституційної матриці спільноти, де модернізація реалізується. До цього можна додати, що попри певну консервативність природи РП, яка виражається через здатність протистояти впливу зовнішніх чинників, потужних викликів та загроз, стійкість ринку праці до протидії впливу негативних чинників є різною, як це свідчить практика його функціонування у різних регіонах України. У цьому плані уявляється доцільним застосовувати у подальших дослідженнях таку наукову категорію, як трансформаційність цього функціонування та яку можна тлумачити як спроможність системи ринку праці до трансформаційних змін.

Трансформаційна нестабільність як характеристика процесів функціонування та розвитку ринку праці не обов'язково однозначно визначає вектор змін; вони можуть бути як прогресивними, так і регресивними; зміст трансформації – саме перетворення форм і моделей трудової поведінки, механізмів регулювання соціально-трудомих відносин тощо.

Зміни у структурі нелінійної взаємодії детермінант нестабільності ринку праці і його виходу за межі усталеної траєкторії функціонування, зумовлені розвитком продуктивних сил, науково-технічним прогресом та глобалізацією суспільства, можуть нівелювати зовнішні сутнісні відмінності між різновидами трансформації РП та його регіональних локусів, посилювати суперечливість і нелінійність цього процесу. У цьому ракурсі важливо акцентувати стрімке зростання вагомості імпліцитних та латентних внутрішніх впливів, серед яких насамперед виокремимо такі, як ціннісні установки та визначена ірраціональність трудових настанов, неформальні норми контрактів і трудові традиції взаємодії суб'єктів соціально-трудомих відносин, деформалізація трудових відносин, і врешті, тип інституційної матриці моделі трудової поведінки населення, котрі у сукупності визначають неспівпадіння реакцій локусів та відхилення поведінкових траєкторій економічних агентів від нормативно оцінюваних та очікувано раціональних.

Також важливим безпосереднім фактором нестабільності функціонування та мінливості форм його трансформації РП є інерційне тяжіння до попередньої траєкторії функціонування та розвитку (фактор спрацьовування «ефекту колії»), сформований базовими інститутами відповідної інституційної матриці РП, а також наявними неадекватними фази розвитку компліментарними ретроінститутами, інституційними пастками та лагунами). За певних умов цей чинник може стати блокатормом соціально-економічно ефективних перетворень, а з іншого – убезпечуючи від виходу на слабо неконтрольовану і передбачувану траєкторію. Існує ймовірність гальмування ринкових процесів і навіть інверсійних зрушень у процесах відтворення робочої сили та формування попиту на працю, повернення застарілих інституціональних форм, відтворення окремих

архаїчних періодів і фаз функціонування ринку праці. У такому випадку його реформаційна трансформація не співпадатиме з природною формою нестабільності – еволюцією, обумовлюючи зменшення ефективності функціонування ринку праці, соціально-економічні потрясіння та зростання соціальної напруженості. Разом з тим, якість сучасної нестабільності функціонування ринку праці, системні руйнування усталених пропорцій відтворення мережі робочих місць, зростання безробіття, стрімке збідніння населення, деструктивна модифікація соціального капіталу в соціально-трудої сфері країни свідчать про низхідну траєкторію розвитку РП, актуалізуючи дослідження рівнів та параметрів нестабільності цього ринку, соціально прийнятних щодо забезпечення соціально-економічної безпеки, гармонізації соціально-трудої відносин та

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєв І. В. Особливості функціонування виробничо-збутових систем в умовах нестабільного середовища / І. В. Ніколаєв // Бізнес Інформ. – 2011. – № 5. – Т.1. – С. 152–154.
2. Пригожин І. Філософія нестабільності / Ілья Пригожин // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 46–52.
3. Трансформаційна економіка: Навч. посіб. / [Савчук В. С., Зайцев Ю. К., Малий І. Й. та ін.]; за ред. В. С. Савчука, Ю. К. Зайцева. – Київ : КНЕУ, 2006. – 612 с.
4. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 4-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2003. – 479 с.
5. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) : монографія / Інститут економічного прогнозування; за редакцією академіка НАН України В.М. Геєця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – С. 282–283.
7. Курнышева И. Р. Трансформация российской экономики: особенности и перспективы: монография / И. Р. Курнышева. – М.: Институт экономики РАН, 2002. – 408 с.
8. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.1 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616с.
9. Словарь русского языка: в 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А. П. Евгеньевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Русский язык, 1981–1984, Т.3. – 752 с.
10. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840с.
11. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін: Монографія / Н. І. Гражевська – досягнення кращих світових стандартів людського розвитку.
12. ВИСНОВКИ. Отже, як впливає з викладеного, трансформація ринку праці – це складна багатоаспектна форма нестабільності його функціонування, контекст процесів якої розгортається за глибиною й рівнями, динамікою та інтенсивністю, за характером і вектором дії, за блоками та окремими елементами.
13. Спрямованість і динаміка фундаментальних технологічних, суспільних та макроекономічних факторів трансформації РП, визначають коридор зрушень, в яких можуть бути досягнуті оптимальні параметри довгострокового соціально-економічного розвитку країни, виходячи з пріоритетів гармонізації соціально-трудої відносин.
14. К.: Знання, 2008. – 431 с.
15. 12. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. – М.: Экономика. – Т. 3. – 1993. – 352 с.
16. 13. Субето И. Ноогенетические основы трансформация общества / И. Субето // Закономерности и перспективы трансформации общества: материалы V Международной Кондратьевской конференции: в 3-х т. – Т. 3. – М.: 2004. – С. 63–79.
17. 14. Мочерний С. Моделі трансформаційних процесів економіки (теоретико-методологічні аспекти) / С. Мочерний // Економка України. – 2005. – № 2. – С. 13–21.
18. 15. Терон І. В. Методологічні аспекти оцінки постіндустріальних трансформацій ринку праці в економічному просторі України / І. В. Терон // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Наук. ред. І. К. Бондар. – К., 2006. – Вип. 8 (63). – С.126–130.
19. 16. Терон І. В. Методологічні та методичні аспекти дослідження стану забезпечення інтересів суб'єктів соціально-трудої відносин / І. В. Терон // Економічний вісник університету: [Збірник наукових праць учених та аспірантів] / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». – 2013. – Випуск 20/4. – С.333–337.
20. 17. Глушенко В. В. Грошово-кредитне забезпечення ринкових транзитів економіки України / В. В. Глушенко, Я. П. Ющенко // Вісник Харківського університету ім. В. І. Каразіна. Серія Економіка. – 2001. – № 508. – С. 156–159.
21. 18. Грицишен Д. О. Глобалізаційні процеси як фактор впливу на економічну безпеку: необхідність трансформації економічних систем в напрямі стійкого розвитку / Д. О. Грицишен, О. А. Лаговська / Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 95–101.

ESSENTIAL CHARACTERISTICS AND TYPES OF TRANSFORMATION AS A FORM OF THE LABOUR MARKET INSTABILITY

I. Teron

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine
blv. Shevchenko, 60, Kyiv, 01032, Ukraine. E-mail: irina.teron@gmail.com

Purpose. The research of the labor market transformation types as a manifestations of its instability in operation and development. **Methodology.** The methodological basis of the study are the key principles of modern economic theory and the works of Ukrainian and international scientists in the field of the economy and the labor market transformation.

Results. The article reveals the essence of instability. It is shown that a high-quality forms of manifestation of instability in the social and labor sphere is the transformation of the labor market. Basing on a critical analysis it was formulated the definition of the labor market transformation, and aspects that arises in the process of destabilization of its operation and determine the diversity and multiplicity of transformation. It was established the substantial same order of the terms «development», «evolution», «transitions», «revolution», «reform», «modernization» and was proved that they are a kind of the labor market transformation caused by exogenous influences and contradictory interests of economic agents - social and entities labor relations. **Originality.** On the basis of the proposed methodological approach was implemented typing of the labor market transformation basing of the nature of their dynamics, structural framework and nature of the development process, stages of manifestations of instability, disturbing fluctuations and sources of origin. Features of the evolutionary, revolutionary, reformation and modernization forms of transformation processes have been characterized. **Practical value.** The implementation of this methodological approach to the study of labor market transformation will justify state regulation level of social and labor sphere regions. References 18, tables 1.

Key words: labor market, social and labor relations, the functioning of the instability, the types of transformation.

REFERENCES

- Nikolaiev, I. V. (2011), "Features of operation of supply systems in an unstable environment", *Biznes Inform*, no. 5, pp. 152–154.
- Pryhozhyn, Y. (1996), «Instability philosophy», *Voprosu fylosofyy*, no. 6, pp. 46–52.
- Savchuk, V., Zaitsev, Iu., Malyi, I. (2006), *Transformatsiina ekonomika* [Transformational economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Rayzberh, B. A., Lozovsky, L. Sh., Starodubtseva, E. B. (2003), *Sovremennyiy ekonomicheskii slovar* [Modern Dictionary of Economics], YNFRA-M, Moscow, Russia.
- Geets, V. (1999), *Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrichchia, perspektyvy)* [Transforming the economic model of Ukraine (ideology, contradictions, prospects): monograph], Lohos, Kyiv, Ukraine.
- Ekonomichna entsyklopediia* [The economic encyclopedia], (2002), Vydavnychiy tsentr «Akademii», Kyiv, Ukraine.
- Kurnusheva, Y. R. (2002), *Transformatsiia rossiyskoy ekonomiky: osobennosty y perspektyvu* [The transformation of the Russian economy: features and prospects: Monograph], Moscow, Russia.
- [Economic Encyclopedic Dictionary] *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk*, Svit, Lviv, Ukraine.
- Slovar russkoho yazyka (1981–1984)* [Dictionary of Russian language], Russkyy yazuk, Moscow, Russia.
- Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary] (1983), *Sov. entsyklopedyya*, Moscow, Russia.
- Hrazhevska, N. I. (2008), *Ekonomichni systemy epokhy hlobalnykh zmin* [The economic system of the era of global change: Monograph], Znannia, Kyiv, Ukraine.
- Marshall, A. (1993), *Pryntsypu polytycheskoy ekonomyy* [Principles of Political Economy], Ekonomyka, Moscow, Russia.
- Subeto, Y. (2004), "Genetic basis of the transformation of society", *Zakonomernosty y perspektyvy transformatsyy obshchestva: materiyalu V Mezhdunarodnoy Kondratevskoy konferentsyy* [Patterns and Prospects of Society Transformation: Proceedings of the V International Kondratieff Conference: 3 Vols], Moscow, Russia, vol. 3, pp. 63–79.
- Mochernyi, S. (2005), "Model transformation processes economics (theoretical and methodological aspects)", *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 13–21.
- Teron, I. V. (2006), "Methodological Aspects of postindustrial transformation of the labor market in the economic space of Ukraine", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 8 (63), pp.126–130.
- Teron, I.V. (2013), "Methodological aspects of research and teaching interests of the state of industrial relations ", *Ekonomichniy visnyk universytetu [Zbirnyk naukovykh prats uchenykh ta aspirantiv]*, Pereiaslav–Khmelnyskyi, no. 20/4, pp. 333–337.
- Hlushchenko, V. V. (2001), "Monetary software market economy transitions Ukraine", *Visnyk Kharkivskoho universytetu im. V. I. Karazina. Seriia Ekonomika*, no. 508, pp. 156–159.
- Hrytsyshen, D.O., Lahovska, O.A. (2012), "Globalization processes as a factor of influence on economic security: the need for transformation of economies towards sustainable development", *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 1 (22), pp. 95–101.

Стаття надійшла 5.12.2016